

JUAN BASTARDAS PARERA: *Particularidades sintácticas del latín medieval (Cartularios españoles de los siglos VIII al XI)*. Prólogo de DAG NORBERG. Barcelona, Instituto de Nebrija - Escuela de Filología (CSIC), 1953. XL + 200 pàgs. («Publicaciones de la Escuela de Filología de Barcelona», XII.)

Tant els llatinistes com els romanistes que s'interessen pel desenvolupament de la llengua llatina a l'Edat Mitjana i per la formació lingüística de la Romània han d'acollir amb viva complaença una obra d'aquesta natura. Els treballs sobre sintaxi del llatí medieval no són abundants, i no sempre, d'altra banda, assoleixen una visió tan completa com aquesta que el Sr. Bastardas mostra en la seva tesi. Com a predecessors en la investigació de la sintaxi de les cartes notariales dels segles IX, X i XI l'autor esmenta els noms de R. Menéndez Pidal, A. C. Jennings, A. Par, J. Balari i Jovany; però els elements sintàctics estan dispersos en les obres d'aquests filòlegs o en són només una part limitada, sense formar un cos orgànic de doctrina gramatical. D'on la plena justificació d'aquesta obra exclusivament dedicada a la sintaxi dels documents notariales espanyols de la baixa Edat Mitjana, no cenyida a una sola zona geogràfica peninsular, sinó als fogars literaris més representatius de les futures varietats idiomàtiques i dialectals. A més, l'interès de les cartes dels segles IX, X i XI, ja remarcat per Menéndez Pidal, deriva de llur notable complexitat. El romanç primitiu — com apunta el Prof. Norberg en el pròleg — hi ha deixat vestigis de dues menes: les que deriven de l'època relativament recent en què foren redactades, i les que deriven de l'època visigòtica, en la qual s'havia fixat un gran nombre de fórmules que se seguïen usant en els segles següents. La distinció d'aquestes diverses estratificacions exigeix molta circumspecció i una pregona coneixença de les condicions lingüístiques de la península en aquell temps. Creiem que el Sr. Bastardas ha aconseguit, al llarg del seu estudi, de situar i d'esbrinar amb lucidesa diverses sèries de fenòmens lingüístics que molt sovint actuaren aquí amb independència de la resta dels països romànics.

Aquest estudi sintàctic comprèn dues parts, amb un total de tretze capítols. La primera està dedicada a la concordança, al nom, als pronoms i a les preposicions; la segona, al verb i a les conjuncions. En el capítol de la concordança el Sr. Bastardas recorda, entre moltes altres dades, la fossilització de les formes pronominals *omnia* i *hacc* i la dels participis *praesens*, *libens* i *exceptus*, de tan ampla acceptació en les llengües romàniques (tipus *inclús*, *durant*, *no obstant*). L'estudi dels casos és diligent i molt detallat, especialment el de l'acusatiu, el de major extensió en les cartes i l'únic que ha subsistit en les llengües romàniques peninsulars. El Sr. Bastardas demostra que els sis casos llatins es reduïren a un de sol després de la decadència de la cultura antiga, sense seguir el mateix camí que a la Gàl·lia o a Itàlia i sense la persistència d'un cas oblic anàleg al que existí a la Gàl·lia. L'acusatiu s'havia convertit en el cas universal en la llengua parlada del segle IX, en el domini del lleonès i del castellà, i del segle X, en el domini del català. Només en algunes paraules determinades sembla que el nominatiu era l'única forma vigent (cf. *Déu*, *res*); però fins en aquestes circumstàncies solien conviure les dues formes del nominatiu i de l'acusatiu (cf. *sènyer* / *senyor*, *hom* / *home*). És també subratllat l'ús del genitiu de noms de sant en funció d'un altre cas, que degué ésser molt popular a Hispània, com mostra la toponímia.

La sintaxi del nom és estudiada al capítol tercer, segons les funcions que exerceix en l'oració. Sobresurt de seguida la introducció del complement directe mitjançant la preposició *ad*, característica del castellà, que l'antic català conegué esporàdicament i que encara avui perdura en el sard i en dialectes italians; el Sr. Bastardas analitza també amb molta cura la construcció de noms de lloc amb preposició en funció de predicatius o de subjectes (tipus *ubi dicunt ad Valle Maiore*) i la del predicatiu introduït per *ad* (tipus *donare aliquid ad proprium*), origen del gir supercaracteritzat com *a*, viu des de Ramon Llull fins als nostres dies. Ve després l'anàlisi de l'expressió dels conceptes casuals del datiu, del genitiu i de l'ablatiu mitjançant preposicions. No cal dir que en tot aquest capítol el romanista trobarà registrada una pila important de dades i de suggeriments, per exemple, la preferència en les cartes del domini català, per als complements de lloc i de temps, de la preposició *ad*, enfront de la preposició *in*, més freqüent en els documents lleonesos. Igualment dens de notícies és el capítol quart, destinat als pronoms; del segle XI daten els primers exemples en cartes catalanes del gir *ad tu*, que el català continua; *illorum* exercí la funció de datiu, encara viva en Ramon Llull, i de genitiu; l'article procedent de *ipse* degué ésser general a les comarques catalanes, com palesa la toponímia. Clou el capítol l'ús pronominal dels adverbis *inde*, *ibi*, *unde* i *ubi* i l'ús dels pronoms indefinits. El tema complicat de les preposicions és desenrotllat amb molt de rigor a l'últim capítol de la primera part. Són registrades totes les combinacions de preposicions entre elles o amb adverbis per a formar noves preposicions, les combinacions d'aquestes amb adverbis per a formar nous adverbis, les combinacions de preposicions amb conjuncions. L'estudi dels variadíssims significats de les preposicions en els cartularis és fet amb mètode i amb notable precisió.

El verb ocupa set capítols de la segona part del volum. Primer és donada l'evolució de les veus. Entre les innovacions que afecten la veu activa, remarquem l'ús impersonal del verb *habere*, el primer exemple del qual a Hispània és anterior al segle IX, l'ús dels intransitius reflexius i el dels transitius com a intransitius amb significança mitjana reflexiva. Molt interessant és l'estudi sobre l'origen i l'evolució de la veu passiva analítica; segons el Sr. Bastardas, aquest procés, iniciat a Hispània al segle VII amb l'aparició de les primeres formes analítiques en funció de present de subjuntiu, no acabà fins al segle XIII; el sistema passiu romànic fou, doncs, tardà i lent. L'autor s'aparta així de l'opinió més generalitzada, que atribuïa la passiva analítica al llatí vulgar de l'Imperi, i es decanta vers els resultats de H. F. Muller i d'altres estudiosos de l'escola nord-americana. En català el procés que determinà la creació de la passiva analítica sembla paral·lel al que s'observa en castellà. L'ús dels temps presenta poques innovacions sintàctiques, segons les conclusions de l'autor, en les cartes hispàniques. Cal remarcar, però, l'ús constant en els documents lleonesos i castellans del futur *dabo* en lloc del present i el més restringit d'*eris* i *erit* en lloc d'*es* i *est*, així com el de la perfrasi *habere* + participi perfet. En el català és curiosa l'aparició de l'imperfet d'indicatiu amb valor modal (tipus «si venia li diria»), els primers exemples del qual pertanyen al segle XI, el mateix temps en què, desaparegut quatre segles abans el futur imperfet del paradigma clàssic en la parla comuna, es comença a emprar el gir *amare habeo*. En explicar el subjuntiu, l'autor puntualitza la tendència ascendent dels temps, que motiva l'extinció de l'imperfet clàssic, i especifica l'ús del subjuntiu i de l'indicatiu en les oracions subordinades.

Després d'apuntar les perífrasis verbals formades amb infinitiu o amb participis i noms verbals, el Sr. Bastardas dedica el penúltim capítol de l'obra a les formes nominals del verb, d'entre les quals, com se sap, l'infinitiu gaudeix d'hegemonia en les llengües romàniques: analitza especialment l'infinitiu regit per verbs de moviment, l'infinitiu sense preposició com a substitut del gerundi, l'infinitiu amb preposició i l'infinitiu regit per pronoms relatius o interrogatius. Acaba parlant de la pèrdua de valor verbal que experimentà el participi de present, i de la seva substitució per l'ablatiu del gerundi. L'últim capítol va dedicat a les conjuncions; l'autor no pot aduir cap element nou per a esclarir el problema de l'etimologia de la conjunció *que*.

En la redacció de la seva tesi el Sr. Bastardas ha utilitzat una sèrie impressionant de cartularis i de textos, dels quals dona la llista en les primeres pàgines. Les abundants exemplificacions de cada fenomen registrat acusen una elaboració detinguda i escrupolosa. La bibliografia que ha consultat és vasta i completa. El llibre es clou amb un índex de paraules estudiades que, tot i essent poc explícit, en facilita la consulta. Els defectes materials són escassos i fàcils de corregir pel lector; notem *Ethim.* (pàg. 14) per *Etym.*, *sino* (pàg. 94) per *si no*, *amatus sit* (pàg. 135) per *amatus sim*, CASCUBERTA (pàg. XXXIX) per CASACUBERTA. Les referències a la nostra llengua presenten una gran utilitat; trobem, però, que, malgrat llur abundància, podrien ésser encara més concretes. En parlar de l'ús preposicional de certs substantius (pàgines 15-16), com en la frase *orillas el río*, caldria esmentar la locució catalana anàloga *riba mar*, o bé donar les derivacions DE SURSUM > *dessús* (pàg. 84), DE INTUS > *dins*, AB ANTEA > *abans* (pàg. 85), encara que aquests detalls es poden inferir lògicament de l'exposició i dels comentaris de l'autor.

Miquel DOLÇ

Inscripciones hispanas en verso, por SEBASTIÁN MARINÉ BIGORRA. Barcelona, Instituto Antonio de Nebrija - Escuela de Filología (CSIC), 1952. XVI + 232 pàgines + 2 làms. («Publicaciones de la Escuela de Filología de Barcelona», XI.)

En aquesta obra, fruit de tesi doctoral, són posades a contribució les inscripcions llatines hispanes en vers, a fi d'estudiar les alteracions quantitatives i mètriques que s'anaven introduint en les terres d'Hispania; com sigui, però, que aquestes alteracions estan pregonament relacionades amb anteriors canvis fonètics i morfològics que en certa manera en foren causa, l'autor s'ha d'ocupar també de les particularitats fonètiques i morfològiques que presenten aquells textos epigràfics. La perspectiva, doncs, de les investigacions del Sr. Mariné té una gran amplitud, i tota ella està oberta, en les dades de més relleu, als dominis de la filologia romànica.

L'obra comprèn tres estudis naturals: el gramatical, el mètric i el literari. Els quatre capítols de l'estudi preliminar, el gramatical, van dedicats a la fonètica, a la morfologia, al lèxic i a la sintaxi, considerades sempre a la llum de les inscripcions mètriques. Sota l'aspecte fonètic és interessant l'anàlisi de les vocals, particularment els fenòmens de vocalisme relacionats amb la prosòdia. En la ressenya i l'explicació dels diversos procediments emprats per a indicar gràficament la quantitat vocàlica, l'autor emet una opinió personal